

Anotácie

CHARVÁT, Petr. *Dějiny obchodu ve středověku 500 – 1000*. Praha : Vyšehrad, 2025, 271 s. ISBN 978-80-267-3188-7.

Pražské vydavatelstvo Vyšehrad vydalo v roku 2025 poslednú monografiu významného českého historika a archeológa Petra Charváta pod názvom *Dějiny obchodu ve středověku 500-1000*. V tejto knihe sú spojené dve oblasti autorovho celoživotného záujmu – stredná Európa a Orient, so zameraním na diaľkový obchod. Ide o prepracovanú verziu autorovej staršej publikácie zameranej na diaľkový obchod v ranej stredovekej Európe (1998).

Po obsahovej stránke sa anotovaná publikácia okrem štandardného slova na úvod a záveru člení na deväť hlavných kapitol, pričom niektoré sú podrobnejšie členené na podkapitoly, bibliografiu, menný a miestny register. V úvode (s. 9) sa Petr Charvát prihovára čitateľom a predstavuje obsahové zameranie svojej knihy, ako aj jej hlavný cieľ, ktorým je sprostredkovanie prehľadu obchodného diania v Európe v ranom stredoveku. Zároveň hodnotí dostupnosť písomných prameňov, archeologického materiálu pre sledované obdobie svojho výskumu, ako aj použitú metodológiu.

Prvá kapitola publikácie pod názvom *Středomoří* (s. 13 – 77) je jednou z rozsahovo najväčších častí knihy. Je rozdelená na štyri hlavné podkapitoly, z ktorých dve sú ďalej podrobnejšie členené. Autor väčšinu kapitol chronologicky delí na štyri podkapitoly: 5. – 7. storočie, 8. storočie, 9. storočia a 10. storočie, podobne ako v tomto prípade. Podkapitola *5. – 7. století*

(s. 15 – 41) v samostatných častiach čitateľovi postupne predstavuje prírodné podmienky v sledovanom období, lode, prístavy a ich vybavenie, obchodné artikly (obilniny, víno, olej, koreniny a pod.), samotných obchodníkov, údaje o mzdách v konkrétnych zamestnaniach či vonkajších podmienkach obchodu. V závere podkapitoly autor upriamuje pozornosť na historický vývoj obchodného podnikania. Podrobnejšie členená je zároveň aj podkapitola pod názvom *9. století* (s. 49 – 65). Tá je venovaná problematike otroctva, a to konkrétne obchodu s otrokmi a otrokmi v období kalifátu.

V prípade druhej kapitoly *Pobřeží východní Afriky* (s. 79 – 81) abscentuje štandardné chronologické delenie. Rozsahovo ide o najkratšiu kapitolu knihy, ktorá porovnáva archeologické nálezy s popisom arabsky píšuceho polyhistora. Tretia kapitola *Obchod podél Atlantického pobřeží Evropy* (s. 83 – 105) štruktúrou zodpovedá prvej a podobne je chronologicky delená na štyri podkapitoly zamerané na štruktúru obchodných artiklov ako aj geografické šírenie importovaných produktov. Časť zameraná na európske vnútrozemie (s. 107 – 146) má identickú štruktúru ako predchádzajúca. Predstavuje obchodné cesty alpskými priesmykmi, či neskôr vodnými tokmi, ako aj expanziu smerom na východ, ktorá vystriedala pôvodnú severojužnú orientáciu. Rastúci objem obchodu Petr Charvát dokladuje aj prostredníctvom archeologických prameňov a dobových „cenníkov“ za tovary.

Ďalšie kapitoly sústreďujú pozornosť na spojenie Balt-Orient (s. 147 – 161) a Kaukaz (s. 163 – 169). Kým prvá z uvedených je rozdelená na tri podka-

pitoly začínajúc 8. storočím a končiac 10. storočím, pri druhej zo zmieňovaných podrobnejšie delenie absenteuje. V kapitolách *Asijské vnitrozemí* (s. 171 – 192) a *Pobreží juhovýchodní a jižní Asie* (s. 193 – 203) je zachované chronologické členenie na štyri podkapitoly. Obchodné podnikanie ilustruje čitateľom aj prostredníctvom mapového znázornenia rozsiahlej siete námorných a pozemných trás nazývaných aj ako *hodvábna cesta*. Publikáciu napokon uzatvára kratšia kapitola pod názvom *Tichý oceán* (s. 205 – 208).

Na konci publikácie (s. 210) sa čitateľom prihovára manželka autora, Katerina Charvátová, keďže kniha vyšla posmrtné, a Petr Charvát záver svojej knihy nestihol dopísať. K. Charvátová objasňuje zvyky a postupy aplikované pri písaní poslednej monografie, ako aj samotný záver, ktorý je použitý na základe dohody s recenzentom z autorovej staršej knihy. K textu je doplnená jedna z autorových posledných fotografií. Precíznu heuristiku dokladuje rozsiahla *Bibliografia* (s. 215 – 261), rozdelená na prehľad použitých prameňov, literatúry a elektronické zdroje. V závere knihy je čitateľovi na doplnenie k dispozícii *Rejstřík jmenný* (s. 262 – 265) a *Rejstřík místní* (s. 266 – 271). Anotovaná publikácia *Dějiny obchodu ve středověku 500-1000* svojim hodnotným spracovaním doplneným o fotografické a prehľadné tabuľky bude zaiste významným prínosom pre odbornú i širšiu verejnosť so záujmom o hospodárske dejiny.

Kamila Pišová

BUDAJ, Marek – FURMAN, Martin – LOFAJOVÁ DANIELOVÁ, Barbora. *Ján Zápoľský a poklad z Likavky z roku 1527*. Bratislava – Kremnica – Žilina : NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica – SNM – Historické múzeum Bratislava – Spolok

Septentrio, 2024, 176 s. ISBN 978-80-8043-264-5.

Dňa 23. marca 2019 bol nahlásený objav neurčeného počtu mincí v blízkosti nezačleneného turistického chodníka neďaleko zrúcanín hradu Likava. Správny postup nálezcu, ktorý do miesta nálezu nezasahoval pred príchodom archeológov, umožnil podrobnú a dôkladnú dokumentáciu miesta nálezu. Archeológovia tak mali možnosť skúmať a zaznamenať nielen samotný objav, ale aj náleзовé okolnosti, čo ešte zvýšilo hodnotu samotného nálezu. Na základe zdokumentovania a rozsahu nálezu ide o jeden z najväčších a najlepšie zdokumentovaných depotov mincí z obdobia po bitke pri Moháči v rámci celého Slovenska. Výsledky výskumu tohto mimoriadneho objavu boli publikované v roku 2024 v rámci knihy *Ján Zápoľský a poklad z Likavky z roku 1527*. Autormi a zostavovateľmi publikácie sú numizmatik Marek Budaj, archeológ Martin Furman a archeologička Barbora Lofajová Danielová.

Publikácia je prehľadne členená a objasňuje poklad z rôznych hľadísk. Po úvode príhodne nasleduje krátky text o náleзовých okolnostiach, opisujúce priebeh nálezu, postup nálezu, náleзовú situáciu, rozmiestnenie jednotlivých artefaktov, priebeh výskumu a dokumentáciu.

Obširnejšia kapitola s názvom Komplexné vyhodnotenie nálezu prináša analýzu pokladu z rôznych hľadísk. V podkapitole o numizmatickej analýze sú nájdené mince rozčlenené podľa razby, čo umožňuje presné datovanie ich vzniku. Nechýbajú informácie o mieste vzniku, mincových značkách. Celkovo bolo nájdených 1870 mincí, pričom kvantifikácia podľa roku ich vzniku ukazuje, že najčastejšie sú mince z rokov 1525 – 1527, ktoré sú zároveň najnovšími mincami v nále-

ze. V ďalších textoch je pozornosť venovaná aj keramickej nádobe, v ktorej boli mince uložené, ako aj plechovej pokrievke a torzám textílií. Autorom textu o tkaninách je Lukasz Antosik.

Nasledujúce kapitoly z rôznych uhlov zaraďujú likavský poklad do historického kontextu doby. Krátky text o dobovej hodnote umožňuje čitateľovi predstaviť si dobovú hodnotu nájdených platidiel na príkladoch miezd rôznych pracovných pozícií a na príkladoch cien rôznych produktov a potravín. Pozoruhodnou je krátka kapitola o obehu mincí v rokoch 1526 – 1530 na území dnešného Slovenska. Likavský poklad je tu zaradený do kontextu dvadsiatich nálezov mincí z územia Slovenska, ktorých ukrytie je datované na základe najnovších razieb. Súčasťou kapitoly je tabuľka, ktorá ukazuje frekvenciu jednotlivých razieb v obehu v pomerne krátkom sledovanom období. Opäť je nutné vyzdvihnúť význam nálezu z Likavky, pretože tento poklad predstavuje viac ako sedminu mincí zaradených do tejto analýzy.

Autorom kapitoly *Poklad mincí z Likavského hradu v zrkadle historických súvislostí* je Peter Vítek. Na ôsmich stranách ponúka prehľad historického diania v okolí Likavského hradu v prvej polovici 16. storočia. Autor sústreďuje pozornosť na majetkové pomery a archontológiu hradného panstva, ale aj na podrobný výpočet udalostí v skúmanej oblasti. Je nutné vyzdvihnúť, že ide o vhodné zvolenú koncepciu, pretože sledované obdobie, najmä roky tesne pred ukrytím a po ukrytí pokladu, boli mimoriadne turbulentné. Ide o dobu po bitke pri Moháči a zároveň o obdobie bojov medzi dvomi uhorskými kráľmi, Ferdinandom I. Habsburským a Jánom Zápoľským a ich prívržencami. Vojenské operácie pritom neobišli ani Likavský hrad a jeho okolie, keďže na jar 1528 Likavu dobyl

generál Ján Katzianer. V decembri toho istého roku hrad obsadil Krištof Thöke, no ešte v tom istom roku ustúpil z Likavy pred postupujúcim vojskom Jána Katzianera. Peter Vítek vyslovuje hypotézu, podľa ktorej ukrytie Likavského pokladu má súvisieť s útekom Krištofa Thökeho. Je evidentné, že hlavným zdrojom pri písaní kapitoly bolo dielo od Štefana Nikolaja Hýroša *Zámok Lykava a jeho páni* z roku 1876, ktoré autor miestami doplnil o archívne pramene a iné literárne diela. Autor, bohužiaľ, len v menšej miere využil novšiu literatúru a preberá staršie Hýrošove tvrdenia, vrátane dávno vyvrátených chýb a nepresností. V niektorých miestach navyše úplne bezdôvodne vybočuje od témy, napr. na strane 44, kde upozorňuje na absenciu zmienok o jednej z obcí Likavského panstva, čo však s pokladom nijak priamo nesúvisí. („Z tohto obdobia sa nám však nezachovali takmer žiadne konkrétne správy o Liptovskej Teplej, ktorá bola súčasťou Likavského panstva“).

Najrozsiahlejšou časťou publikácie je prehľadne spracovaný katalóg všetkých nájdených mincí z pokladu. Sú rozčlenené na základe vládnucich panovníkov, následne podľa mincovne, mincovej značky, komorských grófov a datovania. Následne sú jednotlivé mince označené poradovým číslom. Kapitola dopĺňa rozsiahla obrazová príloha, v ktorej je pod poradovými číslami fotografia averzu i reverzu každej nájdenej mince. Poslednou časťou knihy je rozsiahle anglické resumé.

Vydanie publikácie je potrebné oceniť z viacerých ohľadov. Predovšetkým je potrebné oceniť kvalitne vykonaný výskum nálezu, ktorý bol možný najmä vďaka správne postupu nálezu. Likavský poklad je cenný nielen svojím rozsahom, ale aj výpovednou hodnotou, keďže dopĺňa doterajšie vedomosti o dejinách dolného Liptova

v turbulentnej dobe po bitke pri Moháči. Poklad však svojim významom a rozsahom ďaleko presahuje regionálny rámec. Publikácia o poklade má potenciál vytvárať pozitívny príklad pre laickú verejnosť, pretože ukazuje, že ohlásenie nálezu a nezasahovanie do náleziska je správnym postupom.

Tomáš Pastucha

HORIČKA, Martin. *So Sovietskym zväzom na večné časy. Československo v područí Stalina*. Bratislava : Slovart, 2025. 366 s. ISBN 9788055672571.

Publikácia Martina Horičku *So Sovietskym zväzom na večné časy. Československo v područí Stalina* predstavuje analyticky orientované a interpretačne ambiciózne spracovanie kľúčového obdobia povojnového vývoja Československa s dôrazom na roky 1945 – 1948, ktoré zásadne determinovali jeho ďalšie politické, spoločenské a ideologické smerovanie. Autor si kladie za cieľ identifikovať, systematizovať a interpretovať mechanizmy postupného začleňovania Československa do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu, pričom sleduje nielen vonkajšie determinanty tohto procesu, ale aj vnútorné dynamiky politického systému, spoločenských štruktúr a ideologických premien, ktoré tento vývoj podmieňovali, sprostredkovali a zároveň legitimizovali.

Práca je koncipovaná ako syntetizujúca historická štúdia, opierajúca sa o široké spektrum pramenného materiálu a relevantnej odbornej literatúry domácej i zahraničnej proveniencie. Autor využíva metodologické prístupy politických a diplomatických dejín, ktoré doplnia o perspektívy sociálnych a kultúrnych dejín, ako aj prvky analýzy diskurzu, čím dosahuje

komplexnejší a mnohvrstevný obraz analyzovaného obdobia. V centre jeho záujmu stojí proces sovietskizácie Československa, chápaný ako komplexný a dlhodobý jav zahŕňajúci transformáciu politických inštitúcií, ekonomických štruktúr, právneho rámca, ako aj ideologického a kultúrneho prostredia spoločnosti.

Osobitná pozornosť je venovaná medzinárodnému kontextu formovania povojnového usporiadania Európy, najmä vzťahom medzi víťaznými veľmocami druhej svetovej vojny a postupnému formovaniu bipolárneho systému v podmienkach nastupujúcej studenej vojny. Autor analyzuje geopolitickú situáciu Československa ako štátu nachádzajúceho sa na rozhraní mocenských blokov, pričom poukazuje na limity jeho politickej autonómie a rozhodovacej suverenity v podmienkach rastúceho tlaku zo strany Sovietskeho zväzu. Zároveň reflektuje úlohu sovietskej zahraničnej politiky, ktorá prostredníctvom koordinovaných diplomatických, ekonomických a bezpečnostných nástrojov systematicky presadzovala vlastné strategické záujmy v stredoeurópskom priestore a usilovala sa o stabilizáciu sféry svojho vplyvu.

Významnou rovinou práce je analýza vnútropolitického vývoja, najmä postupnej transformácie demokratického pluralitného systému na režim sovietskeho typu. Autor sa detailne venuje procesom koncentrácie moci v rukách komunistickej strany, marginalizácii politickej opozície, ako aj postupnému oslabovaniu demokratických inštitúcií vrátane parlamentu, nezávislých médií a občianskej spoločnosti. Poukazuje pritom na skutočnosť, že sovietskizácia nebola výlučne výsledkom externého nátlaku, ale prebiehala aj za aktívnej participácie domácich politických elít, ktoré zohrávali významnú úlohu pri implementácii sovietskeho modelu, adaptácii jeho princípov na do-

máče podmienky a pri legitimizácii no-
vého mocenského usporiadania.

V práci sú analyzované aj konkrétne nástroje a mechanizmy, prostredníctvom ktorých dochádzalo k upevňovaniu sovietskeho vplyvu, vrátane personálnych zmien v štátnej správe, bezpečnostných zložkách a hospodárskych inštitúciách, ako aj zásahov do vlastníckych vzťahov, industrializačných stratégií a ekonomickej politiky štátu. Autor zároveň poukazuje na ideologickú dimenziu tohto procesu, ktorá sa prejavovala v systematickej propagácii sovietskeho modelu, reinterpretácii historickej pamäti, kontrole verejného diskurzu a formovaní nových kolektívnych identít. V tejto súvislosti reflektuje aj širšie spoločenské dôsledky, vrátane zmien v každodennom živote obyvateľstva, v oblasti vzdelávania, kultúry, náboženského života a hodnotových orientácií.

Dôležitou súčasťou práce je aj reflexia vzťahu medzi centrom a perifériou sovietskeho bloku, pričom autor poukazuje na asymetrický charakter tohto vzťahu a na obmedzené možnosti autonómneho rozhodovania československých politických predstaviteľov. Zároveň analyzuje mieru adaptácie sovietskeho modelu na domáce podmienky a identifikuje špecifiká jeho implementácie v československom prostredí, ktoré vyplývali z historických, politických a spoločenských tradícií krajiny.

Z hľadiska historiografického prínosu predstavuje publikácia syntézu doterajších poznatkov doplnenú o autorovu vlastnú interpretáciu analyzovaných javov. Jej význam spočíva najmä v dôraze na prepojenie medzinárodných a vnútorných faktorov historického vývoja, čo umožňuje komplexnejšie pochopenie procesu sovietskej Československa v širších geopolitických, sociálnych a kultúrnych

súvislostiach. Práca zároveň prispieva k diskusii o charaktere povojnového politického systému, o miere autonómie malých štátov v podmienkach mocenského súperenia veľmocí a o povahe politických transformácií v stredo-európskom priestore.

Publikácia tak predstavuje relevantný príspevok k výskumu moderných dejín strednej Európy, pričom jej analytický prístup, dôraz na kontextualizáciu sledovaných procesov a systematické spracovanie problematiky ju predurčujú na využitie nielen v historiografickom výskume, ale aj v širšej interdisciplinárnej reflexii problematiky totalitných režimov, politických transformácií, ideologických konfliktov a geopolitických zmien 20. storočia.

Filip Vlček

REMKO, Milan. *História školstva v Jasenovej, po stopách Martina Kukučína*. [s. l.] : prof. Ing. Milan Remko, DrSc. vlastným nákladom, 2025, 79 s. ISBN 978-80-570-6007-9.

Milan Remko, dlhoročný pracovník Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, sa od odchodu na dôchodok (2017) aktívne venuje poznávaniu dejín svojej rodnej obce – Jasenovej. V roku 2025 vydal vlastným nákladom zaujímavú publikáciu s názvom *História školstva v Jasenovej, po stopách Martina Kukučína*, ktorou si chcel uctiť 250. výročie založenia tamojšej školy.

Autor monografie rozdelil 79 strán jej textu do desiatich kapitol nerovnakého rozsahu. Práca začína krátkym predhovorom (s. 9 – 10), v ktorom Milan Remko „vypichol“ zopár významných medzníkov z histórie jasenovského školstva a stručne priblížil životné osudy prvých vzdelancov, „ktorých svetu dala Jasenová“ Jozefa Bencúra, Vavrinca

Čaploviča a Martina Bencúra. V úvode (s. 11 – 12) autor v krátkosti zhrnul dejiny obce Jasenová od roku 1320, z ktorého pochádza prvá písomná zmienka o obci, po rok 1775, keď bola v obci zriadená ľudová škola. V prvej kapitole, pomenovanej *Pred postavením školy* (s. 13 – 14), Milan Remko približuje, ako vyzeralo štúdium jasenovských detí na ľudových školách vo Vyšnom a Dolnom Kubíne a aké „novinky“ priniesli školo-povinným deťom školské reformy Márie Terézie. Druhá kapitola práce, nazvaná *Prvá evanjelická škola* (s. 14), popisuje históriu tzv. prvej školskej budovy, v ktorej sa vyučovanie v roku 1775 začalo. Ako však autor ďalej uvádza, táto drevená budova neslúžila len ako škola, ale aj ako cirkevný dom a miesto obecných zhromaždení. V roku 1798 bola obnovená a svojmu účelu slúžila ešte ďalších 35 rokov. Keď sa však roku 1833 Jasenová rozhodla cirkevne osamostatniť od Leštín, žiadala vrchnosť, okrem povolenia na stavbu kostola, i o povolenie na výstavbu novej školskej budovy „z pevného materiálu“. Tretia kapitola, ktorá nesie názov *Druhá budova evanjelickej školy* (s. 14 – 18), popisuje v úvode stavbu druhej školskej budovy, realizovanú v priebehu roka 1842 na mieste pôvodnej drevenej školy z roku 1775. V ďalšej časti kapitoly autor popisuje rekonštrukcie budovy, ktorých sa škola dočkala v rokoch 1905, 1933 a 1951. V samom závere kapitoly autor približuje, ako vyzeralo vyučovanie v jasenovskej škole a ako vyzeral každodenný život jej učiteľov. *Demografia obce a počty žiakov v škole* (s. 18 – 19) je pomenovanie pre v poradí štvrtú kapitolu, ktorá čitateľom približuje vývoj počtu obyvateľstva Jasenovej a počtu žiakov navštevujúcich tamojšiu školu. Podľa výpočtov Milana Remka poskytla škola počas 195 rokov svojej existencie vzdelanie približne 7 000 žiakom a žiačkam. V piatej kapitole, nazvanej *Škola*

– *národná kultúrna pamiatka* (s. 20), autor popisuje vyhlásenie budovy školy za národnú kultúrnu pamiatku, pričom približuje aj necitlivé úpravy z druhej polovice 20. storočia, ktoré narušili charakter a výzor objektu. V samom závere kapitoly stručne približuje priebeh rekonštrukčných prác začatých v roku 2018, ktorých cieľom bolo prinavrátiť školskej budove podobu z roku 1842. Šiesta kapitola nesie názov *Učítelia* (s. 20 – 34). V jej úvodnej časti je umiestnená tabuľka s menami 24 učiteľov a učiteliek pôsobiacich na jasenovskej škole v rokoch 1775 – 1970. Pri väčšine z nich je v tabuľke uvedené aj rodisko, sociálny pôvod sa však uvádza len pri niektorých. Zvyšok kapitoly prináša stručne biografické medailóniky 21 mužov a 3 žien, ktorí „*kratšiu alebo dlhšiu dobu*“ pôsobili na jasenovskej škole. V siedmej kapitole pomenovanej *Spomienky na školu* (s. 35 – 38) si Milan Remko zaspomínal na roky 1954 – 1959 strávené na škole v rodnej Jasenovej, na voľnočasové zábavky vtedajších žiakov, ale aj na ich mimoškolské povinnosti. V samom závere kapitoly spomína i na roky 1959 – 1963, počas ktorých študoval v Dolnom Kubíne. V ôsmej kapitole, ktorá nesie názov *Pedagógovia, ktorí sa narodili alebo pôsobili v Jasenovej* (s. 38 – 52), autor stručne približuje životné osudy 14 mužov a 5 žien, pochádzajúcich z Jasenovej, „*ktorí sa dali na učiteľskú dráhu a venovali sa celý svoj život alebo len určitý čas povolaniu učiteľa*“ a 4 mužom a jednej žene, ktorí „*zanechali významnú stopu v histórii slovenského školstva*“ a prežili čas svojho života v Jasenovej, alebo si tu našli svojho životného partnera. Deviata kapitola s názvom *Jasenovskí študenti v boji za práva Slovákov* (s. 52 – 54) čitateľom približuje „*životné peripetie*“ jasenovských študentov Jána Uhríka a Jána Vávru ml. patriacich medzi 17 členov spolku slovenských študentov

Mor ho!, ktorých uhorské úrady v roku 1913 vylúčili z gymnaziálnych štúdií. V poslednej kapitole, ktorá nesie názov *Absolventi jasenovskej jednotriedky, osobnosti kultúrneho a verejného života* (s. 55 – 58), Milan Remko menuje 18 absolventov tamjšej školy a 9 rodákov, ktorí šírili dobré meno obce vo svete. Následne svoju pozornosť zameriava na životné osudy Zory Beblavej, jednej z obetí komunistických čistiek v školstve, ktorá po vylúčení z vysokoškolských štúdií žila istý čas v Jasenovej. V závere kapitoly menuje 7 významných absolventov technického a prírodovedného zamerania pochádzajúcich z jeho rodnej obce. Súčasťou práce je tiež bohatá obrazová príloha (s. 59 – 75) obsahujúca reprodukcie archívnych dokumentov a historické i súčasné fotografie jasenovskej školy, jej bývalých učiteľov a žiakov či obce ako takej. Z vyššie uvedeného vyplýva, že Milan Remko sa vo svojej monografii *História školstva v Jasenovej, po stopách Martina Kukučína*, nevenoval „len“ dejinám jasenovskej školy a osudom jej bývalých učiteľov a učiteľiek, ale snažil sa čitateľom priblížiť aj množstvo významných absolventov školy, ktorí, ako sám píše, svetu najlepšie „ukázali, že učitelia školy tu neboli nadarmo“. Je až neveriteľné, koľko významných osobností dala svetu Jasenová. Ich počet je, ako píše samotný autor, „skutočne impozantný“, pričom väčšina z nich mala „niečo dočinenia“ s jasenovskou jednotriedkou, založenou roku 1775.

Lukáš Tkáč

DIAN, František. *Príbehy zo starého Ružomberka*. Ružomberok : Tlačiareň Ján Šindléry – TESFO, 2025, 142 s. ISBN 978-80-8225-014-8.

Ružomerská Tlačiareň Ján Šindléry – TESFO vydala v roku 2025 publikáciu bývalého riaditeľa štátneho gymnázia

v Ružomberku, dlhoročného športového funkcionára a od roku 2022 čestného občana mesta Ružomberok, Františka Diana s názvom *Príbehy zo starého Ružomberka*. František Dian sa dejinám mesta Ružomberok venuje dlhodobo. Čitateľskej verejnosti je známy ako autor monografií *Z histórie športu v Ružomberku* a *100 rokov volejbalu v Ružomberku 1924 – 2024* a spoluautor monografií *Storočnica ružomerského futbalu* a *80 rokov basketbalu v Ružomberku*. Okrem toho pravidelne publikuje aj v mestskom dvojtýždenníku *Ružomerský hlas* či na internetovom portáli *Žijem v Ružomberku*. Práve na tomto portáli začal autor roku 2018 uverejňovať články o histórii mesta a jeho bezprostredného okolia, ktoré sa stali „základom“ knihy *Príbehy zo starého Ružomberka*.

František Dian rozdelil 143 strán textu do 77 kratučkých kapitol, v ktorých sa čitatelia dozvedia, čo sa dialo na území dnešného Ružomberka predtým, než v roku 1318 získal svoje mestské výsady (s. 7 – 8), čo sa podarilo objaviť archeológom počas výskumu, ktorý predchádzal demolácii časti Kaštiela svätej Žofie roku 2002 (s. 8 – 9), kto to bol magister Donč a čo urobil pre mesto Ružomberok (s. 9 – 10), ktoré miesta v okolí Ružomberka sa podľa povestí spájajú s prítomnosťou rádu templárov (s. 11 – 12), aká bola história hradu Liptov a čo v jeho ruinách objavili archeológovia (s. 12 – 13), kto to bol Ján Literát a ako bola odhalená jeho rozsiahla falzifikátorská činnosť (s. 13 – 15), ako sa husitom podarilo obzrieť hrad Likava a aké to malo dôsledky pre Ružomberok (s. 15 – 17), prečo boli roku 1554 ružomerskí radní páni deväť mesiacov väznení v kaštieli Jánošovskô v Liptovskej Štiavnici (s. 17 – 18), ako dopadli ženy z Ružomberka a okolia, obvinené z bosoráctva (s. 19 – 20), prečo uhorská kráľovská koruna strávil v roku 1622 jednu noc v Ružomber-

ku (s. 20 – 21), aké boli osudy cenností rodiny Tökölyovcov, ktoré boli v roku 1670 odvezené z Likavy do Viedne a čo obsahoval poklad objavený pod hradom v roku 2019 (s. 21 – 22), ako v minulosti vyzerala cestná sieť v okolí Ružomberka (s. 23 – 24), čo mal na starosti mestský bubeník (s. 24 – 25) a čo mestskí hlásnici (s. 25 – 26), ako v roku 1678 prebiehalo dobíjanie kaštieľa svätej Žofie (s. 26 – 27), aká bola história ružomerskej pošty (s. 28 – 31), odkedy sa v Ružomberku pálila pálenka a aké problémy spôsobovalo jej požívanie (s. 31 – 32), aká bola história baníctva v Ružomberku a prečo nezbohatol ťažbou rúd (s. 32 – 34), ako vyzerali studne na hrade Likava (s. 34 – 35) a ružomerskom rínku (s. 35 – 36), aké boli osudy drevených mostov v Ružomberku (s. 36 – 38), čo mali v minulosti na starosti školníci (s. 38 – 39), kedy a ako sa Ružomberčania zoznámili so zemiakmi (s. 39 – 40), ako vyzeralo mletie múky v ružomerských mlynoch (s. 40 – 43), aké boli začiatky výroby papiera v Ružomberku (s. 43 – 45), kde sa v minulosti v Ružomberku varilo pivo (s. 45 – 46), ako vyzerali ružomerské týždenné trhy a výročné jarmoky či kde prebiehal tzv. dobytčí trh (s. 46–49), akú úlohu zohral v histórii mesta chov oviec (s. 49 – 52), čo sa prihodilo počas silnej letnej búrky v roku 1739 (s. 52 – 53), čo spôsobili ničivé požiare z rokov 1797 a 1784 (s. 53 – 54), aká bola história výroby plti a tzv. lodíc v Ružomberku (s. 54 – 56), ako sa kedysi trestalo v Ružomberku (s. 56 – 58), akí zbojníci pôsobili v jeho okolí (s. 58 – 60), kde sa v minulosti skladovala soľ pre ružomerské domácnosti (s. 61 – 62), ako to vyzeralo v legendárnych ružomerských krčmách a hostincoch (s. 62 – 64), aká bola históriu dvoch najstarších hodín nainštalovaných vo veži tamojšieho kostola (s. 64 – 65), aké kuriozity sa v minulosti v meste odohrali (s. 65 – 66), aký priebeh mala v Ružomberku cholera epí-

démia z roku 1831 (s. 66 – 68), prečo sa v kaštieli Jánošovská kedysi údajne ozýval detský plač (s. 69 – 70), komu mohla patriť záhadná lebka, ktorá sa našla počas výstavby ružomerskej radnice (s. 70 – 72), kto to bol František Kuska a aká bola história jeho vily (s. 72 – 74), ako prebiehala výstavba železnice v Liptove (s. 74 – 76) a aká bola história železničnej stanice v Rybárpoli (s. 76 – 78), ako prebiehala výstavba ružomerskej radnice a aká tragédia sa tu odohrala v lete roku 1897 (s. 78 – 80), na čo všetko slúžil v minulosti potok, pretekajúci cez ružomerský rínok (s. 80 – 82), aké boli dôsledky ničivej povodne, ktorá v lete 1813 zasiahla Ružomberok (s. 82 – 84), aká bola história prvej ružomerskej lekárne založenej roku 1816 (s. 85), ako sa vyvíjalo verejné osvetlenie Ružomberka (s. 86 – 87), aká bola história výroby zápaliek (s. 87 – 89) a tehál v Ružomberku (s. 90 – 91), kde sa nachádzal strašidelný ružomerský cintorín a prečo sa mu ľudia vyhýbali (s. 91 – 92), odkedy sa v Ružomberku začali hrať prvé divadelné predstavenia v slovenskom jazyku a kde všade sa v meste hralo divadlo (s. 93 – 94), aká bola história ružomerských kúpeľov (s. 94 – 95) a začiatky ružomerskej textilky (s. 96–98), v kolkých závodoch Ružomberčania vyrábali papier (s. 99 – 102), aká bola história lokálnej úzkorozchodnej železnice vedúcej z Ružomberka do Korytnice (s. 102 – 105), na aké rôzne účely v minulosti slúžil kaštieľ svätej Žofie (s. 106 – 107), kedy v meste pristálo prvé lietadlo (s. 108), aká bola história prvého ružomerského kina Apollo (s. 109 – 110), kedy v Ružomberku vznikli prvé fotoateliéry a kto ich prevádzkoval (s. 110 – 111), na čo slúžila ružomerská „handráreň“ a aká bola jej história (s. 111 – 113), prečo obyvateľov Ružomberka prezývajú Medvediarci (s. 113 – 114), kedy v meste existovala tzv. baraková nemocnica (s. 114 – 116), prečo sa koncom roka 1918 odohrala tragic-

ká prestrelka medzi členmi Slovenskej národnej gardy a príslušníkmi ružomberskej rodiny Korvínovcov (s. 116 – 117), kde sa v minulosti v Ružomberku vyrábala atrament (s. 117 – 118), ako vyzerali počiatky rozhlasového vysielania v meste (s. 118 – 120), aké boli začiatky medzimestskej autobusovej dopravy v Ružomberku (s. 120 – 121), ako kedysi vyzerala doprava pacienta k lekárovi či do nemocnice (s. 121 – 122), ako sa staval Kultúrny dom Andreja Hlinku (s. 123 – 124), čo pre rozvoj ružomerského športu urobili Viktor Amand Kyas a Ján Sladký (s. 125 – 126), ako vyzerala najstaršia hasičská technika ružomerských hasičov (s. 127 – 128), aká bola história prvej mestskej plavárne (s. 129 – 130) a vápenky v Bielom Potoku (s. 130 – 131), čo predchádzalo tomu, než sa v Ružomberku prvýkrát rozsvietili televízne obrazovky (s. 131 – 132), aké boli začiatky ružomerskej miestnej hromadnej dopravy (s. 133 – 134), kedy a ako vznikol visutý most ponad rieku Váh a dokedy slúžil svojmu účelu (s. 134 – 136) a prečo vznikla Hrabovská priehrada (s. 136 – 138). Vyzdvihnúť určite treba tiež bohatý a starostlivo vybraný obrazový materiál, ktorý vhodným spôsobom dopĺňa a rozširuje informácie obsiahnuté v texte.

Ako v úvode uvádza samotný autor, cieľom publikácie *Príbehy zo starého Ružomberka* nebolo „meniť obsah“ historických udalostí, ale formou 77 krátkych príbehov čitateľov jednoducho a zrozumiteľne previesť históriu mesta a jeho bezprostredného okolia od najstarších čias po súčasnosť. František Dian sa pritom snažil zamerať svoju pozornosť najmä na také príbehy, ktoré boli v doterajšej literatúre iba „spomenuté“ a náležite ich „rozpísať“. A to sa mu v práci *Príbehy zo starého Ružomberka* rozhodne aj podarilo.

Lukáš Tkáč

ZUSKINOVÁ, Iveta. *Receptár lip-tovských gazdiniek*. [s. l.] : občianske združenie Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2025, 146 s. ISBN 978-80-974847-4-3.

Občianske združenie Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny vydalo v roku 2025 ďalšiu prácu z pera známej liptovskej etnologičky Ivety Zuskinovej s názvom *Receptár liptovských gazdiniek*. Ako je všeobecne známe, autorka je jednou z najvýznamnejších osobností slovenskej etnológie a múzejníctva, ktorá prakticky celú svoju profesionálnu kariéru zasvätila výskumu minulosti rodného Liptova. Anotovaná publikácia *Receptár liptovských gazdiniek* nie je jej prvotinou na poli výskumu dejín stravovania v Liptove. Iveta Zuskinová sa tejto problematike venuje od roku 1998, keď vyšla jej legendárna *Kuchyňa starých materi z Liptova*, a pre veľký čitateľský úspech opakovane i v rokoch 2004 v druhom doplnenom vydaní a v roku 2012 v treťom. V tom istom roku autorka vydala aj *Kuchyňu liptovských gazdiniek*. K téme stravovania v Liptove sa znova vrátila v roku 2025 v 146-stranovej publikácii s názvom *Receptár liptovských gazdiniek*. Text práce pozostáva z predhovoru, úvodu a deviatich rôzne dlhých kapitol.

V krátkom predhovore (s. 2 – 6) Iveta Zuskinová si zaspomínala na „kuchárske umenie“ svojej matky Eleny Cholvadtovej, rodenej Vechterovej, a opísala svoj vzťah k vareniu a kuchyni, svoje kuchárske začiatky i to, ako vznikali jej knihy venované dejinám stravovania v Liptove. V úvode, ktorý autorka nazvala *návrat do kuchýň starých materi* (s. 8 – 9), nachádzame jej krátke zamyslenie nad tým, ako v súčasnosti žijeme, hospodárime a stravujeme sa, a prečo s tým nemôžeme byť spokojní. Nosná časť práce nazvaná

Receptár starodávnych jedál z Liptova (s. 11 – 141) je rozdelená do desiatich kapitol, pričom niektoré z nich sa ešte vnútorne členia na menšie podkapitoly.

Prvá kapitola nesie pomenovanie *Obilniny* (s. 12 – 43) a je rozdelená do štyroch podkapitol. V úvodnej časti Iveta Zuskinová stručne približuje využitie domácej žitnej a jačmennej múky, jačmenného šrotu a krúp, ale tiež kupovanej „grísky“ či ryže, a to, ako sa uvedené komodity v liptovských domácnostiach v minulosti uskladňovali. Prvá podkapitola (s. 13 – 18) je venovaná kašiam. Po stručnom opise prípravy múčnej kaše, tzv. čiru a priblížení toho, kedy a ako sa jedávala, nasleduje štrnásť receptov na prípravu kaší. Druhá podkapitola (s. 19 – 23) čitateľom predstavuje cestoviny. V jej úvode autorka popisuje, z čoho sa pripravovali cestoviny a kedy a ako sa jedávali. Potom nasleduje desať cestovinových receptov. V tretej podkapitole (s. 24 – 32) sa Iveta Zuskinová zamerala na chlieb, kabáče a posúchy (s. 24 – 32). Ako upozorňuje v úvode, ešte aj na prelome 19. a 20. storočia bol v mnohých obciach Liptova chlieb z kváskového cesta považovaný za vzácny pokrm. Následne popisuje, kto mal v rodine na starosti pečenie chleba, ako často sa piekol, ako sa pripravoval a čo sa robilo zo zvyškov chlebového cesta. V závere podkapitoly nachádzame päť receptov na prípravu kabáčov a posúchov. Posledná, štvrtá podkapitola (s. 33 – 43), je venovaná koláčom. V jej úvode autorka približuje, pri akých príležitostiach ľudia v minulosti koláče konzumovali, aké druhy koláčov sa v Liptove pripravovali a aké plnky sa v nich používali. Hlavná časť podkapitoly však patrí štrnástim receptom na tradičné liptovské koláče.

Druhá kapitola práce nesie názov *Zemiaky* (s. 44 – 58). Na jej začiatku Iveta Zuskinová čitateľom približuje,

že, kedy sa zemiaky stali súčasťou liptovskej kuchyne, aké boli ľudové pomenovania jednotlivých odrôd zemiakov a aké bolo ich využitie v kuchyni. Potom nasleduje tridsať zemiakových receptov.

Tretia kapitola je pomenovaná *Kapusta* (s. 60 – 71). V úvodnej časti sa autorka zameriava na význam kapusty v strave našich predkov, pričom upozorňuje, že to bola v minulosti po zemiakoch druhá najviac konzumovaná potravina. Následne čitateľov oboznamuje s tým, ako obyvatelia Liptova v minulosti kapustu získavali, konzervovali a jedávali. Väčšina kapitoly však patrí dvadsiatim liptovským receptom.

Štvrtá kapitola má názov *Mlieko* (s. 73 – 75). Autorka hneď v jej úvode upozorňuje, že mlieko naši predkovia často nepovažovali za nápoj, ale za jedlo. Následne opisuje, v akých rozličných podobách sa v minulosti mlieko na Liptove konzumovalo a prečo sa tu mliečne produkty len zriedkakedy konzumovali vo väčšom množstve. Zvyšok kapitoly patrí piatim mliečnym receptom.

Piata kapitola publikácie je pomenovaná *Ovčí syr a bryndza* (s. 77 – 83). Na jej začiatku sa Iveta Zuskinová venuje liečivým účinkom, ktoré sa pripisovali bryndzi, ovčiemu syru a maslu, žinčici a zvarnici. Keďže bryndza bola v minulosti významným obchodným artiklom Liptákov, približuje, ako sa v minulosti bryndza prepravovala. Následne čitateľov oboznamuje, na čo všetko sa bryndza v liptovských kuchyniach využívala a ako sa konzumovala. Potom už nasleduje trinásť receptov na jedlá, ktorých základnou ingredienciou je bryndza.

Šiesta kapitola nesie názov *Mäso* (s. 84 – 97) a člení sa na tri podkapitoly. V úvodnej časti Iveta Zuskinová upozorňuje, že mäso sa na stole našich predkov objavovalo len príležitostne a na sviatky. Následne čitateľom osvetľuje,

ako sa v minulosti mäso konzervovalo, aby vydržalo čo najdlhšie, ako často sa jedlo, kto ho jedol a ktoré druhy mäsa sa v minulosti konzumovali najčastejšie. V prvej podkapitole (s. 89 – 91) sa autorka zamerala na mäso, ktoré v minulosti obyvatelia Liptova jedávali najčastejšie – na baraninu. Po stručnom návode na prípravu soleného baranieho mäsa v domácich podmienkach nasleduje šesť receptov na polievky z nasolenej baraniny. Baraniemu mäsu sa Iveta Zuskinová venuje aj v druhej podkapitole (s. 92 – 93), v ktorej čitateľom predstavuje svoje štyri obľúbené špeciality z tohto druhu mäsa. Tretia podkapitola (s. 94 – 97) je venovaná bravčovému mäsu a obsahuje desať receptov, v ktorých „hrá prím“ bravčovina.

Siedma kapitola má názov *Vajcia* (s. 98 – 100). Ako v jej úvode upozorňuje autorka, vajčička sa v minulosti pri príprave jedál používali málo, keďže boli pre liptovské domácnosti výhodným artiklom na predaj. Väčšinou slúžili len na prípravu rezancov, resp. ako súčasť obradných jedál. Z vyššie spomínaných dôvodov sú v tejto kapitole uvedené len tri recepty na jedlá pripravované z vajec.

Ôsma kapitola, ktorá je najdlhšia zo všetkých, nesie pomenovanie *Polievky* (s. 102 – 124). Na začiatku kapitoly Iveta Zuskinová upozorňuje, že polievky sa v minulosti nejedávali len ako hlavné jedlo na obed, ale i ako večera a niekedy dokonca aj ako raňajky. V ďalšej časti približuje, aké druhy polievok sa varili na území Liptova a kedy sa ktoré zvykli jedávať. Väčšinu ôsmej kapitoly však tvorí šesťdesiat receptov na tradičné liptovské polievky.

Predposledná, deviata kapitola dostala názov *Zo zemianskej a meštianskej kuchyne* (s. 127 – 141) a má jednu podkapitolu. V úvode autorka v skratke popisuje, čím bola špecifická tzv. „zemianska kuchyňa“ a kedy a prečo sa vo vidieckom prostredí Liptova

začali uplatňovať novšie formy prípravy jedál. V ďalšej časti kapitoly uvádza desať receptov na jedlá pochádzajúce z prostredia liptovských zemianskych či meštianskych domácností. V osobitnej podkapitole (s. 134 – 141) potom Iveta Zuskinová čitateľov oboznamuje s desiatimi ňou vyskúšanými receptmi meštianskej a zemianskej kuchyne.

Posledná desiatka kapitola práce nesie pomenovanie *Móresy v kuchyni a pri stole* (s. 142 – 146). V jej úvode autorka zdôrazňuje skutočnosť, že správanie sa pri jedení patrilo v minulosti k móresom dodržiavaným v rámci ľudovej etikety. Ďalej popisuje, ako sa ľudia prostredníctvom konzumácie určitých jedál usilovali zabezpečiť si osobný prospech, ako vlastne chutila liptovská ľudová kuchyňa, aké rôzne ingrediencie sa v nej používali, aké jedlá sa z nich pripravovali a čo sa k nim najčastejšie podávalo ako nápoj na pitie.

Súčasťou publikácie je aj bohatý obrazový materiál pozostávajúci z historických, ale aj súčasných fotografií, ako aj z kresieb Nely Sophie Zuskin a žiakov Základnej umeleckej školy Liptovský Hrádok.

Podľa Ivety Zuskinovej ponúka práca *Receptár liptovských gazdíniek* čitateľom návrat „do kuchýň starých materí z Liptova“, či presnejšie, možnosť nakuknúť „pod pokrievky ich hrncov“. Svoj receptár 214 jednoduchých a lacných jedál našich predkov pripravila, ako sama píše, s cieľom prebudiť v čitateľoch záujem o návrat k vareniu doma, ktoré sa už v dnešnej dobe z mnohých slovenských domácností takmer úplne vytratilo.

Lukáš Tkáč